

HEVERDLE PÉTERNÉ KÖNCSE KRISZTA

PETŐFI SÁNDOR VERSEINEK FOLKLORIZÁCIÓJA FELVIDÉKI NÉPDALOKBAN

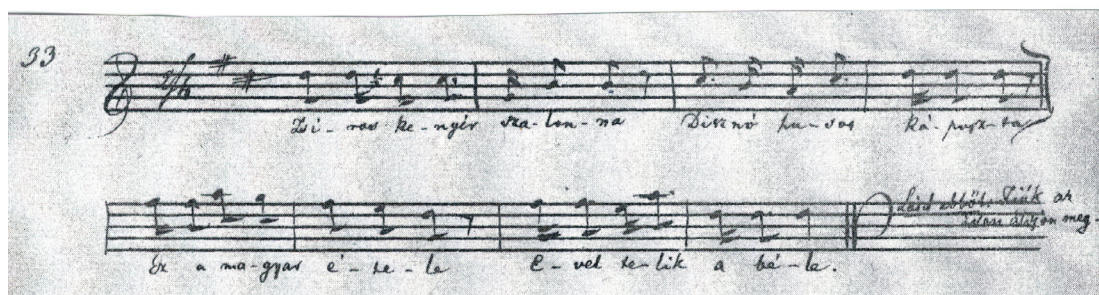
(2. RÉSZ)

Írásom első felében öt Petőfi-versből született felvidéki népdalt mutattam be. Most ezek körét szeretném bővíteni további négygel. A népdalok mindegyike meghallgatható a Zenetudományi Intézet – interneten is elérhető – hangtárában (ZTI). A kollégák előtt köztudott, hogy a népdalok lejegyzése sohasem lehet annyira pontos, mint az adatközlő felvételeken hallható éneke, ezért javaslom, hogy ne csak a kottát vegyük figyelembe akkor, amikor egy népdalt tanítunk, hanem a tanár kolléga hallgassa is meg az eredeti népdalfelvételt. Azt azonban nem javaslom, hogy ezeket a felvételeket a tanterembe is bevigyük, hiszen egy öreg néni vagy bácsi éneklése neveltség tárgyává válhat a kamaszok körében – főleg a tanórán. A népdalok kottaképeivel kapcsolatban is vannak észrevételeim. Sokszor meglepődünk, hogy a ritmikai lejegyzés mennyire egyenletes mérőzést sugall, holott valójában sokkal szabadabban kezeli a lüktetés fogalmát a magyar népdal.

Érdeemes arra is felhívni diákjaink figyelmét, hogy régebbi korok költői verseiket már eleve éneklésre szánták. Ezen érdekességekre nemcsak énekórán, hanem magyar irodalom órán is időt szánhatunk és hangzó példákkal alátámaszthatjuk az elmondottakat.

ARANY JÁNOS NÉPDALGYŰJTEMÉNYÉBEN PETŐFI KÖLTEMÉNYE

Ismeretes az az életrajzi adat, mely szerint Arany János több olyan dalt írt, melyeket saját maga kísért gitárral. Talán Bartalus Istvánnal – aki a magyar népzenei és zenetörténeti kutatások elindítója volt – kötött barátsága indította arra, hogy a Bartalus által 1873-tól kezdve kiadott hét kötetes *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye* című, 919 dalt tartalmazó munka után ő maga is készítsen 1874-ben egy népdalgyűjteményt. E gondolat jegyében – hangjegyekkel is lejegyzett – kéziratot (Arany, 1952) állított össze azokból a népdalokból, melyeket ismert. Azaz nem extenzív – a klasszikus értelemben vett – népdalgyűjtő munkára kell gondolnunk, hanem arra a belső gondolati tevékenységre, amivel az általa ismert, benne élő dalokat lejegyezte. Ennek a kötetnek a 33. dallama a „Zsíroskenyér szalonna” kezdetű népdal, amelyhez megjegyzésként odaírja Arany, hogy „Lásd ebből: *Fiúk az Isten áldjon meg*”, amely viszont már Petőfi *Részegség a hazáért* című versének kezdősora (Arany, 1952). Ez a megjegyzés nemcsak zenetörténetileg érdekes, hanem poétikai tanulságokat is hordoz: a két költő lírai horizontja hasonlóságának apró bizonyítéka, vagyis hogy Arany és Petőfi költészetének gondolatisága mennyire hasonló elképzelések mentén halad.

1. ábra. Arany János népdalgyűjteménye – Zsíroskenyér szalonna

PETŐFI ÉS A ZENE KAPCSOLATA

Ahogy már korábban is láttuk, Petőfitől nem állt távol, hogy költeményeit országszerte népszerűsítse. 1848. december 8-án Debrecenből küldött egy levelet a „Tisztelt Képviselőháznak”, melyhez csatolja Csatadalát azért, hogy a katonai táborokban lelkesítse a honvédeket:

„Képviselő polgárok! Milyen nagy fontosságú lehet egy kis költemény, bizonyítja egy francia tábornok levele, ki azt írta a Conventnek, hogy vagy küldjenek neki tetemes segédsereget, vagy küldjenek egy kiadást a Marseillaise-ből. - Ha elég buzditónak találják önök a következő költeményt, nyomassák ki annyi példányban, amennyit szükségesnek fognak látni, s küldjék szét országszerte a magyar táborba. Részemről igen ohajtom, hogy miután szigorú körülményeim elvonták egy kis időre a hadi pályáról személyemet, legalább lélekben azalatt is részt vegyek nemzetem harcaiban. [Következik a Csatadal] Közlöny, 1848. december 20.” (Petőfi, 1848)

Orlay Somának – Petőfiről írott visszaemlékezéseiben – arról is tudomása van, hogy Petőfi zongorázni is tudott, sőt egy alkalommal elszökött a katonaságtól, hogy Liszt Ferenc zongorajátékát hallhassa Sopronban:

„Liszt Ferenc ez év telén mesteri játékával diadalt aratva járta be hazánkat, s jótékony czélokra fejedelmi áldozatokat osztott. Mint szülővidéke fővárosát, Sopront is meglátogatta s itt is hangversenyt adott. Híre az egész várost izgatottságba hozta s értő és nemértő közönség tolongott őt meghallgatni. Petőfi nem maradhatott ki a hangversenyből, de szigorú kapitányától az éjjeli kimaradásra engedélyt kapni nem remélt. Hogy tehát a tilalom őt a remélt élvezettől meg ne fossza, bejelentés nélkül, az én polgári öltözetemben hallgatta végig a mester játékát. Természetes, hogy e kihágást szigorú büntetés követte, de ily ritka élvezet árán ő azt megadással tűrte.” (Orlay, 1864, 10)

Petőfi zongorajátékát többször is említi Orlay, mivel állítása szerint a költő minden nap leült a zongorához. Így ad tömör ízelítőt Petőfi műveltségéről az unokaöcs:

„{Petőfi} jól beszél németül, a latin classicusokat úgy érti mint a magyar írókat, csinosan rajzol, írása kitűnő szép, zongoráz egy keveset és verseket is csinál.” (Kerényi, 2008, 58)

Petőfinek azok a versei, amelyeket a népiesség tartalmi és formai jegyei alapján a népies versek kategóriájába sorolunk, olyannyira közel állnak a magyar népdalokhoz, hogy az embernek az az érzése támad, az ihletet is ezekből merítette.

„Mi egyéb a népdal, ha műköltő írja, mint helyzetdal, melyben a költő magát népi alaknak képzele; vagy genrekép, mely valamely népi tyust daloltatással jellemez? Mindkét esetben oly költői tehetség működik, melyet Petőfi egész eddigi eredeti lyrájában mint legjellemzőbbet láttunk megnyilatkozni s melyet legrövidebben talán genre-tehetségnek mondhatnánk. Nem csuda tehát, ha oly nagy irodalmi múlt után, aminőre a népdal 1842-ben már visszatekinthetett, s oly körülmények között, mikor e műfajt már a kisebb tehetségek is divatszzerűleg művelték, a genre-tehetsége folytán arra leghivatottabb, sőt minden korábbi magyar költőnél hivatottabb Petőfi is beáll a népdal irodalmi újjászülői közé s nem csuda, ha e téren minden elődjét szinte egy csapásra túlszárnyalja.” (Horváth, 1922)

XIX. századi népdalgyűjtemények

A XIX. századi népdalgyűjtési munkákban részt vevő meghatározó alakokat lassan áthatotta az a felismerés, hogy a népdalok a nemzeti önismeret egyik leggazdagabb forrását jelentik. A Petőfiről szóló szakirodalom is megemlíti Neumann Károly (1820–1890) fennmaradt daloskönyvét. Neumann Károly az aszói gimnázium „titkos társaságának” – mely egyfajta önképzőköriként működött – vezére volt, és dalgyűjteményét 1837-ben kezdte el írni. Ebben 70 műdal szerepel Vörösmartytól, Csokonaitól, Bajza Józseftől, Kisfaludy Károlytól, valamint több magyar népdal is megtalálható benne (Kiss, 1973, 99).

Az 1830-as években jelentek meg az első népdalgyűjtemények. Az ez irányú törekvéseknek ösztönzője volt a Magyar Tudós Társaság, mely felhívást tett közzé, hogy küldjenek számukra népdalokat. A Magyar Tudós Társaság mellett a magyar népi hagyományok összegyűjtésének aktív támogatójává vált hazánk másik kulturális „csúcscserepe”, az 1836. november 1-jén alakult Kisfaludy Társaság. Az effajta munkát pályatételek kitűzésével, anyagi ösztönzéssel serkentette. Ennek a nagy népi-nemzeti összefogást igénylő tevékenységnek az eszmei, ideológiai alapjait Erdélyi János rakta le, akit a Társaság tagsága titoknokká (titkár) választott. Korszaknyitó előadásában 1842. november 30-án *A nép költészetéről* (sic!) címmel a magyar népi hagyományok összegyűjtésének rendszeres, tervszerű módon megvalósítandó céljairól fejtette ki véleményét (Erdélyi, 2015). A Magyar Tudós Társaságnak beküldött népdalanyag válogatási feladatait pedig Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc vállalta. Eredetileg kétféle nyomtatvány jelent volna meg: csak szövegek a nép számára kis füzetek formájában, valamint hangjegyekkel ellátva a művelt réteg számára. A beküldött mintegy ezer dallamból azonban nem készültek el a kiadásra szánt kötetek, és később már csupán hatvan maradt fenn. Ezek közül is a legtöbbet csak szöveggel adott ki (1846-ban Erdélyi János *Magyar Népdalok és Mondák* címmel).

Kodály Zoltán egy árverésen talált rá ezekre a népdalokra, köztük a Mindszenty Dániel kassai és Udvardy Cserna János zámolyi gyűjtőtől származókra. Mindszenty Dániel kassai tanító volt, majd zempléni táblabíró, aki nemcsak népdalt gyűjtött, de maga is komponált gitárkíséretes dalokat neves költőink verseire. Ő három csoportba osztotta az általa gyűjtött népdalokat: 1. egyenesen a nép ajkáról („csinosítás nélkül”) vagy költőinktől tanult nyelvi fordulatokat utánzó népdalok („némely íróink a nép gondolkozási s érzési logikáját, előadási módját, annak fordulatait, a nyelvben kedvenccz ejtésit utánozni akarván”); 2. népszerű dalok ismeretlen szerzővel; 3. költők dalai (Küllös, 1977, 114). Udvardy Cserna János geodéta mérnökként a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, de mellette népdalokat gyűjtött. Ő javasolta, hogy a népdalok mérték (syllabus), vagyis szótagszám alapján legyenek csoportosítva; ezt az ötletet csak 100 év múlva veszi majd át a nemzetközi népzene-tudomány. A fentebb említett népdalkötet előszavában így ír a népdalokról Mindszenty:

„A népdalok leghívebben festik a nemzet belső életét, gondolatjait, s miveltiségét; ezek tartják-fel a nemzeti szellemet, s eredetes tulajdonokat, és gyakran kútfejei a honi történeteknek. Ezekben az édes-lágy érzelmnek piperetlen szavait maga a természet az alsó osztályi együgyű fíjainak sugallani szokta, s ha ugyan azon anyatermészet legpompásb színeket, változatokat, s tüneményeket csillagunk növényeiben s állatiban tud szemeinknek mutatni: nem mondhatjuk e hogy az indulatok alacsony ömlengése a népdalokban szinte az ő mivé, s leghívebb tolmácsa azok lelki mozdulatának, kiknek ajkaikról felénk zengedeznek?” (Kodály, 1943, 374)

Petőfi Sándor maga is beküldött kilenc „néptől hallott dal” Erdélyi János készülő gyűjteményébe (Terbe, 1930, 43). Ezek a következők voltak: *Nem bánom, hogy parasztnak születtem; Nem anyától lettél; Be szépen szól a klarinét; Rongyos csárda, nincs teteje; Érik, érik a cseresznye; Azért minden úgy vigyázzon az idején; Káka tövén költ a ruca; Szederinda hajtás; Ha érzem a fergetegnek erejét.* A legutolsó dal kivételével minden felsorolt népdal – felénekelve – meghallgatható a Zene-tudományi Intézet hangtárában. A Petőfi által elküldött – népdalnak hitt dal – többségében korabeli színművek betétdalaként rögzítették a tudományos munkatársak, tehát nem valódi népdalokat küldött el Petőfi, hanem műdalokat.

Írásom második részében további négy olyan Petőfi-verset mutatok be, melyek szorosan kapcsolódnak népdalainkhoz.

PETŐFI SÁNDOR NÉPDALLÁ VÁLT KÖLTEMÉNYEI

Hortobágyi kocsmárosné

Petőfi Sándor *Hortobágyi kocsmárosné* című verse a kocsmai hangulat felszabadultságát tükrözi könnyed, játékos soraival: a részeg udvarlás és borízú hasonlatok közepette találjuk a lírai ént, aki éppen a kocsmárosnét igyekszik szerelemre bírni. A verssel foglalkozó tudósok egyöntetű megállapítása, hogy ez a vers a Petőfi-líra legkorábban folklorizálódott darabja. Azzá teszi a tipikusnak mondható ízes magyarsággal megírt szóhasználat és zsánerkép mivolta. A vers népszerűségét mutatja az is, hogy Karl Beck bajai születésű német költő lefordította német nyelvre, de Petőfi nem volt vele elégedett. Állítólag ezt mondta: „Ah, mintha ez a vers már nem volna az enyém! Inkább ne is fáradjon verseim németre fordításával!” (Kerényi, 2008, 254)

*Hortobágyi kocsmárosné, angyalom!
Tegyen ide egy üveg bort, hadd iszom;
Debrecentől Nagy-Hortobágy messze van,
Debrecentől Hortobágyig szomjaztam.*

*Szilaj nótát füttyörésznek a szelek,
Lelkem, testem majd megveszi a hideg;
Tekintsen rám, kocsmárosné violám!
Fölmelegszem kökényszeme sugarán.*

*Kocsmárosné, hej hol termett a bora?
Savanyú, mint az éretlen vadalma.
Csókolja meg az ajkamat szaporán,
Édes a csók, megédesül tőle szám.*

*Szép menyecske, savanyú bor, édes csók
Az én lábam idestova tántorog;
Öleljen meg, kocsmárosné édesem!
Ne várja, míg itt hosszában eselem.*

*Ej galambom, milyen puha a keble!
Hadd nyugodjam csak egy kicsit fölötte;
Ügyis kemény ágyam lesz az éjszaka,
Messze lakom, nem érek még ma haza.*

Hortobágy, 1842.

2. ábra: Hortobágyi csaplárosné (Zólyom, Felvidék)

A népszerűvé vált bordalból 9 felvételtől van tudomásunk. Ezek közül a Zólyomban rögzített felvételen az 1. 2. versszakot éneklük egy-két szövegmódosítással. A dallam műdal: ötsoros, az első és 3. sor ismétlései egymásnak, az utolsó két sor variánsai egymásnak, és egyúttal a dallamhangok legmagasabb pontja is itt hallhatóak. Ha az olvasó figyelmesen nézi a kottát, még egy klasszikus zenei idézetet is felfedezhet benne: Johannes Brahms német romantikus zeneszerző *Magyar táncok* című sorozatának 6. darabjának középrészét hallhatjuk.

Szülőföldemen

Petőfi Sándor *Szülőföldemen* című verse – Kerényi Ferenc szerint – emléklajstrom. Ez a megállapítás többszörösen is igaz: a benne felsorolt tárgyi elemek, értelmi és érzelmi emlékek ébresztik fel benne a honvágyat. Varázslatos voltának egyik titka talán az lehet, hogy érzékletesen és nosztalgikusan idézi fel gyermekkora és a versszakok végén mindig visszatér dajkája kedves dalához: *cserebogár, sárga cserebogár*. Az idézett dal már 1777-ben megjelent Kovács Ferenc énekeskönyvében a 42-es számú énekként (Bartha, 1935, 37), majd 1833-ban Szerdahelyi József *Tündérkastély* című népszínművében.

*Itt születtem én ezen a tájon,
Az alföldi szép nagy rónaságon,
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón tele,
Most is hallom e dalt, elhangzott bár:
„Cserebogár, sárga cserebogár!”*

*Ugy mentem el innen, mint kis gyermek,
És mint meglelt ember, úgy jöttem meg.
Hej azóta húsz esztendő telt el
Megrakodva búval és örömmel...
Húsz esztendő... az idő hogy lejár!
„Cserebogár, sárga cserebogár!”*

*Hol vagytok, ti régi játszótársak?
Közületek csak egyet is lássak!
Foglaljatok helyet itt mellettem,
Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
Hogy vállamon huszonöt év van már...
„Cserebogár, sárga cserebogár!”*

*Mint nyugtalan madár az ágakon,
Helyrül-helyre röpköd gondolatom.
Szededegeti a sok szép emléket,
Mint a méh a virágról a mézet;
Minden régi kedves helyet bejár...
„Cserebogár, sárga cserebogár!”*

*Gyermek vagytok, gyermek lettem újra,
Lovagolok fűzfásítot fűjva,
Lovagolok szilaj nádparipán,
Vályuhoz mék, lovam inni kíván,
Megittattam, gyi lovam, gyi Betyár...
„Cserebogár, sárga cserebogár!”*

*Megkondúl az esteli harangszó,
Kifáradt már a lovas és a ló,
Hazamegyek, ölébe vesz dajkám,
Az altató nóta hangzik ajkán,
Hallgatom s félálomban vagyok már...
„Cserebogár, sárga cserebogár!” ... - -*

Félegyháza, 1848.

A dal XIX. századi dallama általában így szólt (Pávai, 2008):

*Cserebogár, sárga cserebogár,
Nem kértem én tőled, mikor lesz nyár,
Úgy is hév nyár hevíti keblemet,
Mióta rózsám bírja szívemet.*

*Nem kértem én tőled, te kis madár,
Derül-é még életemre több nyár.
Azt sem kértem, sokáig élék-é,
Csak azt mondd meg, rózsámé leszék-é!*

A dal annyira népszerű volt, hogy még a XX. századi gyűjtések idején is több százat tudtak belőle rögzíteni – én ezekből kettőt választottam. Elsőként a Rimaszombat melletti Rimasimonyiból (Gömör-Kishont vármegye) származót mutatom be. Ez egyértelműen a műzenei hatást mutatja, ugyanis hármashangzat-felbontások, magasba törő, oktáv hangközt bejáró dallamok, valamint a triola ritmus használata miatt nem illeszthető be az autentikus magyar népzenebe. Szövege csak a kezdő sorban maradt ugyanaz, és érdekes a második sor áthajlása a harmadikba (enjambement jelensége).

*Mondd meg nekem, cserebogár, mikor lesz nyár?
Majd mikor a kaszás a rend végén megáll
Köszörülni, akkor lesz nyár.*

*Mondd meg nekem, te vad farkas, mikor lesz tél?
Majd mikor a legény kuckóba ül szegény
Melegedni, akkor lesz tél.*

A második felvételen a Kodály Zoltán által gyűjtött Gömör-Kishont vármegyében található páskaházi (Rozsnyó közelében) variánst mutatom be. A népies műdal befejező sora a régies dallamos moll hangnemet idézi fel, vagyis ez közelebb áll a népdalok hangzásvilágához.

Teljes szövege így szól:

*Bogár, bogár, sárga cserebogár,
Nem kértem én: sokáig lesz-e nyár.
Azt sem kértem: sokáig élék-e.
Csak azt mondd meg: babámé leszék-e.*

*Bogár, bogár, sárga cserebogár,
Fagyos sírod mikor enged ki már?
Meguntuk már azt a zordon telet,
Mikor jön el a szép kikelet?*

*Madár, madár kis pacsirta madár
Derül-e még életemre több nyár?
Most is hő nyár emészti keblemet,
Mióta rózsám bírja szívemet.*

3. ábra: Cserebogár (Kerényi, 1961, 18)

4. ábra: Mondd meg nekem cserebogár

5. ábra: Bogár, bogár sárga cserebogár

Boldog éjjel

Petőfi *Boldog éjjel* című versének, mely egy esti szerelmes légyottot ír le, csak a második versszaka vált népdallá: „*Nem jó csillag lett volna énbőlölem*”.

*Boldog éjjel! együtt vagyok rózsámmal,
A kis kertben mulatozunk egymással;
Csendesség van, csak az ebek csaholnak,
Fenn az égen*

*Tündérszépen
Ragyog a hold, a csillag.*

*Nem jó csillag lett volna énbőlölem;
Tudja isten, nem maradnék az égen,*

*Nem kellene énnekem a mennyország,
Lejártnék én
Minden estén,
Kedves rózsám, tehozzád.*

A Paláston (Hont vármegye, Ipolyság közelében) gyűjtött dallam magasán kvintváltó és visszatérő szerkezetet mutat, vagyis a dallam kitalálói az új népdalstílus szerkesztési elveit követték.

Megy a juhász a számaron

Petőfi Sándor *Megy a juhász a számaron* című, az életképek közé sorolható versét mindenki ismeri. Ha ennek a költeménynek a folklorizációs útját megfigyeljük, azt a sajnálatos tényt állapíthatjuk meg, hogy minél népszerűbb egy vers, annál többen vállalkoznak arra, hogy dallamot költenek rá. Így a szójhagyomány útján terjedő változatokból mindig a legfrissebbekre akadnak a gyűjtők, ami által a dal elveszíti eredeti népzenei értékét. Erről a verséről ezt írja Petőfi: „*Néprománcomat a számarról mindenfelé éneklék, énekeltek most a gömöri restauráción még a kortesek is*” (Petőfi, 1845). Ez a dallam is a műzene stílusjegyeit hordozza magán: magasabb kezdőhangról – szekvenciaszerűen – megismétli az első sor indulását, majd variánsá változtatja magát. A közölt változat Zólyomból való.

6. ábra: Nem jó csillag

*Megy a juhász számaron,
Földig ér a lába;
Nagy a legény, de nagyobb
Boldogtalansága.*

*Fölpattan a számarra,
Hazafelé vágat;
De már későn érkezett,
Csak holttestet láthat.*

*Gyepes hanton furulyált,
Legelészett nyája.
Egyszer csak azt hallja, hogy
Haldoklik babája.*

*Elkeseredésében
Mi telhetett tőle?
Nagyot ütött botjával
A számar fejére.*

7. ábra: Megy a juhász a számaron

Kúnszentmiklós, 1844.

Talán pedagógiailag sem haszontalan, javallható is lehet diákjaink figyelmét felhívni a közízlés sokszor végletes megosztottságára, amely esetenként emberi tragédiákat hordozhat. A *Megy a juhász számaron* románc korabeli megítélése ket-tősséget mutat: a nép körében népszerű volt – hiszen ahogyan láttuk, már megjelenése után négy hónappal országszerte énekeltek –, másfelől azonban az Irodalmi Ór című lap kritikusa megróttá Petőfit, amiért az egy brutális tettet végrehajtó juhász alakját emelte be az irodalom megszentelt csarnokába.

Összegzőképpen elmondható, hogy Petőfi Sándor költői munkásságát érdemes a továbbélő népdalokban is bemutatni, hiszen költeményeinek jó része népdallá vált. A diákok nyitottak arra, hogy komplex módon fogadják be költészetét, vagyis verseit énekeljük is. Ha mindez helyi értékekkel párosul, vagyis jelen esetben olyan népdalvariáns választunk, melyet itt Felvidéken rögzítettek, a hagyományápolás ténye is megvalósul. Most, a költő születésének 200. évfordulóján, élénk idézve testi valóját, értékelve költői teljesítményét, méltatva a lírájából kisarjadó népdalokat, érzékeljük: életműve befogadható és közel hozható minden korosztály számára.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arany János *népdalgyűjteménye* (1952). Szerk.: Szabolcsi Bence, közléteszi: Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Bartha Dénes (1935): *A XVIII. század magyar dallamai. Énekeltek versek a magyar kollégiumok diák-melodáriumaiból (1770–1800)*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- Horváth János (1922): *Petőfi Sándor*. <https://magyarirodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/horvath.htm> (Letöltés ideje: 2023. 05. 01.).
- Kerényi Ferenc (2008): *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kerényi György (1961): *Népies dalok*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kiss József – Irányi István (1973): *Petőfi aszódi és selmeci iskolatársának daloskönyve*. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1973. 77. évf. 1. füzet.
- Kodály Zoltán (1943): *Magyar zenei folklore 110 év előtt*. In: *Magyarságtudomány folyóirat*. 1943. 3–4. szám.
- Küllös Imola (1977): *Adalékok a magyar népdalfogalom történetéhez*. In: *Népi kultúra – Népi Társadalom* 9. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve.
- Orlay Soma (1864): *Adatok Petőfi életéhez I* (1864). In: *Budapesti Szemle* XIX. kötet 37–38. szám.
- Pávai István (2008): *A Cserebogár-nóta népköltészeti és népzenei vonatkozásai*. In: *Folkszemle*, 2008. június.
- Petőfi Sándor (1845): *Nyílt levél Vahot Imréhez*, Pesti Divatlap, 1845. június 19. <https://mek.oszk.hu/05900/05911/05911.htm> (Letöltés ideje: 2023. 07. 04.).
- Petőfi levele a Képviselőházhoz (1848). In: *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Szerk.: Martinkó András. <https://mek.oszk.hu/05900/05911/05911.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 04. 23.).
- T. Erdélyi Ilona (2015): *Erdélyi János*. Pozsony, Kalligram Kiadó.
- Terbe Lajos (1930): *Petőfi és a nép. Mit vett át Petőfi a néptől? Mit vett át a nép Petőfitől?* Budapest.
- ZTI: A Zenetudományi Intézet Népzenei Gyűjteményének adatbázisa: <https://zti.hungaricana.hu/hu/> A kottagrafika Sajó József munkája, több népdal saját lejegyzésű.